

Radzymin - miasto symbol walk o Niepodległość

Radzymin to niewielkie mazowieckie miasto o szczególnych tradycjach niepodległościowych i bogatej, wielowiekowej historii – prawa miejskie ma od 1475 roku. Leżące zaledwie 20 km na północny-wschód od Warszawy, wielokrotnie stawało się świadkiem wielkich wydarzeń naszej narodowej historii. Szczególnie doniosłą rolę odegrało w okresie wojny polsko-bolszewickiej 1920 roku, kiedy to stało się areną zwycięskiej bitwy Wojska Polskiego nad Armią Czerwoną, która ocaliła dopiero co odzyskaną niepodległość Polski i uchroniła Europę przed zalewem komunizmu.

W 1918 r., u progu odzyskania niepodległości przez Polskę, Radzymin, który już od 1867 r. był siedzibą starostwa powiatowego, liczył niewiele ponad 6 tysięcy mieszkańców. Miasteczko było głównym ośrodkiem lokalnego życia społecznego, gospodarczego i kulturalnego dla ludności zamieszkującej region położony w widłach Wisły, Bugu i Narwi.

Do wybuchu I wojny światowej jako siedziba władz powiatu radzymińskiego, miasto miało dobrze rozwiniętą infrastrukturę administracyjną. Od 1899 r. dobrą komunikację z Warszawą zapewniała linia kolejki wąskotorowej, wpływająca na ożywienie gospodarcze i ułatwiająca handel. Radzymin był już naówczas dobrze rozwiniętym ośrodkiem targowym, ponadto funkcjonowały tu liczne cegielnie, tartak, a także browar, choć dominującym źródłem utrzymania dla okolicznej ludności wciąż pozostawało rolnictwo.

Jeszcze przed wybuchem I wojny światowej w mieście rozwijała się działalność społeczna i kulturalna. W 1902 r. założona została Straż Ogniowa Ochotnicza, funkcjonowało Towarzystwo Oszczędnościowo-Pożyczkowe, a w 1913 r. zawiązała się Spółdzielnia Spożywców Chrześcijan, która miała być konkurencją dla rozwiniętego handlu prowadzonego przez liczną diasporę żydowską, zamieszkującą Radzymin i stanowiącą ok. połowy jego mieszkańców. Wcześniej, w 1907 r. otwarty został Dom Ludowy, który szybko stał się głównym ośrodkiem życia kulturalnego i społecznego, i nadal służy mieszkańcom jako sala koncertowa i biblioteka. Z kolei od 1917 r. miasto mogło poszczycić się własną elektrownią.

W okresie I wojny światowej w Radzyminie rozwijała się konspiracyjna działalność niepodległościowa. Wielką w tym zastęgą m.in. kierownika Szkoły Powszechnej Dominika Rusiniaka, który zachęcał młodzież do aktywnego udziału w ruchu skautowskim, strzeleckim i w harcerstwie. Jak również radzymińskiej straży pożarnej, pod płaszczykiem której rozwijała swoje struktury Polska Organizacja Wojskowa.

Konspiracyjna działalność powoiaków wymagała organizowania zbiórek w różnych punktach. Jednym z najważniejszych był stary cmentarz, gdzie w jednym z grobowców przechowywana była broń. Konspiratorzy spotykali się także pod pozorem zbiórek strażackich oraz prób teatralnych w kółku dramatycznym Antoniego Małachowskiego.

Radzymin odzyskał niepodległość już wieczorem 10 listopada 1918 r., kiedy to radzymińscy strażacy oraz powoiacy, dowodzeni przez tutejszego komendanta POW Juliusza Dudzińskiego, rozbroili stacjonujące w mieście oddziały wojska i żandarmerii niemieckiej.

Na wieść o rozbrojeniu Niemców, zapanowała ogromna euforia. Mieszkańcy Radzymina zaczęli spontanicznie wywieszać biało-czerwone flagi, z gmachów publicznych usuwano symbole znienawidzonej zaborczej administracji. Porządku w mieście strzegli druhowie strażacy, którzy

zabezpieczali mienie publiczne przed rabunkiem a od 14 listopada 1918 r. zaczęli z wolna przekazywać ten obowiązek organizującemu się posterunkowi Policji Państwowej.

Tego samego dnia w radzyńskim kościele odbyło się dziękczynne nabożeństwo w intencji odrodzonej Ojczyzny, które przerodziło się w ogromną manifestację patriotyczną.

Również 14 listopada 1918 r. rozpoczął swoje funkcjonowanie nowy, niepodległy samorząd miejski w Radzyminie, na czele którego stanął burmistrz Stanisław Marszał. Pełną zdolność do pełnienia czynności administracyjnych, samorząd uzyskał dopiero w grudniu 1918 r. Obok wspomnianego Stanisława Marszał, który pozostał burmistrzem Radzymina aż do wybuchu II wojny światowej, w skład odrodzonego zarządu miejskiego weszli również: Julian Frydrychewicz, Józef Żmijewski, Dionizy Dyderski oraz Icek Radzyński – reprezentant społeczności żydowskiej. Oprócz władz miasta i Rady Miejskiej, wyłoniona została również Rada Gminy i Zarząd Gminy Radzymin (obszary wiejskie). Wójt gminy został wybrany Stanisław Gawron a jego zastępcą Stanisław Popławski. W składzie Rady Gminy zasiadli (wg wykazu z dn. 13.03.1919 r.): Czesław Truskowski ze Zwierzyńca, Jan Kornacki z Dybowa, Wincenty Sokołowski z Teresina, Jan Fluks z Zawad, Józef Olszewski z Kobyłki, Jan Gąsior z Myszyńca, Jan Wardak z Aleksandrowa, Jan Klimek z Cegielni, Jan Dachniewski z Arciechowa, Karol Kowalewski z Dybowa, Władysław Sokołowski ze Zwierzyńca i Jan Marchewka z Nadmy.

Poza tym wyłoniono także Radę Powiatu Radzyńskiego oraz starostę, którym został Władysław Korsak. Odrodzony Powiat Radzyński oraz jego administracja oficjalnie rozpoczęły swoją działalność wiosną 1919 r.

Wg danych z 1930 r. powiat radzyński zajmował obszar 1051.73 km kw. i liczył 78.796 ludności, w tym: 9.200 Żydów, 1330 Rosjan i 860 Niemców. 80 procent ludności zajmowało się rolnictwem (90 procent stanowiły małe gospodarstwa rolne). W obrębie powiatu znajdowało się 11 gmin w tym 2 miasta (Radzymin i Wołomin, który otrzymał prawa miejskie w 1919 r.), 3 osady i 417 wsi.

Jako ciekawostkę można przytoczyć fakt, iż w okresie od 1927 r. do 1930 r. na terenie powiatu nie zanotowano ani jednego wypadku napadu bandyckiego, podczas gdy wcześniej zdarzały się one dość często. (źródło: „Głos Wołomina, Radzymina, Mińska Mazowieckiego” wyd. z czerwca 1930 r.).

Wymowną pamiątką z okresu odradzania się niepodległej Polski jest odsłonięty w maju 1920 r. na radzyńskim rynku pomnik Tadeusza Kościuszki projektu S. Pawlaka oraz Dąb Wolności rosnący do dnia dzisiejszego w centrum miasta na Placu Wolności, posadzony dla upamiętnienia odzyskania niepodległości.

Autor: Rafał Lewandowski, na podst.: J. Wnuk „Dzieje Radzymina” (Radzymin 2015)

Galeria zdjęć Radzymina z lat 1917-1980:

<https://fotopolska.eu/m30710,Radzymin.html>

Informacje o powiecie radzyńskim:

https://pl.wikipedia.org/wiki/Powiat_radzy%C5%84ski